

УДК 338.5:633.1

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИРОБНИКІВ ПШЕНИЦІ ТА ЯЧМЕНЮ В УКРАЇНІ

М.М. Паламарчук, аспірант³

Досліджено формування конкурентного середовища вітчизняних товаровиробників пшениці та ячменю на сучасному етапі, охарактеризовано кількісну структуру сільськогосподарських підприємств, що займаються вирощуванням пшениці та ячменю, проаналізовано динаміку якісних показників зазначених зернових.

Конкурентне середовище, пшениця, ячмінь, витрати, ціна, якість.

Останніми роками Україна зайняла провідне місце серед постачальників зернових культур на світовий ринок. Протягом 2012 року кожна 11-та тонна зерна, яка продавалася на світовому ринку, була вітчизняного виробництва. За обсягами експорту пшениці наша держава посідає 8-ме місце, ячменю –4-те місце у світі [1]. Зазначені досягнення зумовлені формуванням ряду конкурентних переваг України на світовому ринку, які до-

³ Науковий керівник – академік НААН України, доктор економічних наук, професор О.М. Шпичак

зволяють ефективно проводити зовнішньоекономічну політику. Проте одним з основних чинників формування цих переваг є конкурентне середовище функціонування суб'єктів зернового ринку, зокрема сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування конкурентного середовища товаровиробників зернових культур присвячені праці вчених-економістів: С. С. Бакая, О. В. Боднар, С. М. Кваши, І. В. Кобути, В. О. Компанієць, І. І. Лукінова, З. П. Ніколаєвої, О. М. Шпичака та ін. Проте за сучасних умов розвитку галузі зерновиробництва зазначене питання потребує детального дослідження у розрізі зернових культур, виходячи зі специфіки функціонування ринків цих культур.

Мета дослідження – дослідити формування конкурентного середовища вітчизняних товаровиробників пшениці та ячменю на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Створення умов для ефективного розвитку конкурентного середовища є невід'ємною складовою кожної розвиненої держави. У науковій літературі під конкурентним середовищем розуміється результат і умови взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, що визначає відповідний рівень економічного суперництва і можливість впливу окремих економічних агентів на загально ринкову ситуацію [2]. Отже, бачимо, що поняття «конкурентне середовище» тісно пов'язане з категорією «ринок». Оскільки кожен вид зернових має свою специфіку, доцільними є дослідження в розрізі культур. Розглянемо основні напрями формування пропозиції на ринку пшениці та ячменю. Оскільки обсяги імпорту зернових в Україну є незначними, пропозиція формується за рахунок внутрішнього виробництва. Аналіз структури останнього свідчить, що 80% валових зборів пшениці та 59% ячменю формується за рахунок сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

1. Динаміка обсягів і структури виробництва зерна в Україні за категоріями господарств*

	2010		2011		2012	
	С.-г підприємства	ОСГ	С.-г підприємства	ОСГ	С.-г підприємства	ОСГ
Обсяги виробництва, тис. тонн						
Всього зернових	29779,3	9491,6	44129,3	12527,5	36075,0	10141,2
у тому числі						
пшениця	13314,8	3536,5	17657,4	4666,2	12586,1	3176,5
ячмінь	5513,9	2971,0	5447,2	3650,5	4117,2	2819,2
Структура виробництва, %						
Всього зернових	100		100		100	
	75,8	24,2	77,9	22,1	78,1	21,9
у тому числі						
пшениця	79,0	21,0	79,1	20,9	79,8	20,2
ячмінь	65,0	35,0	59,9	40,1	59,4	40,6

*Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України.

Відповідно 20 та 41% цих культур виробляється в особистих селянських господарствах та використовується, в основному, для фуражних цілей. Спостерігається зменшення виробництва ячменю по всіх категоріях господарств, проте, здебільшого, на крупно товарних сільськогосподарських підприємствах.

З метою дослідження конкурентного середовища функціонування сільськогосподарських підприємств розглянемо результати їх групування за урожайністю. Аналіз кількісної структури сільськогосподарських підприємств, що займалися вирощуванням пшениці у 2012 році свідчить, що 83% господарств забезпечують 63% обсягу виробництва цієї культури з урожайністю до 40 ц з 1 га (рис.1).

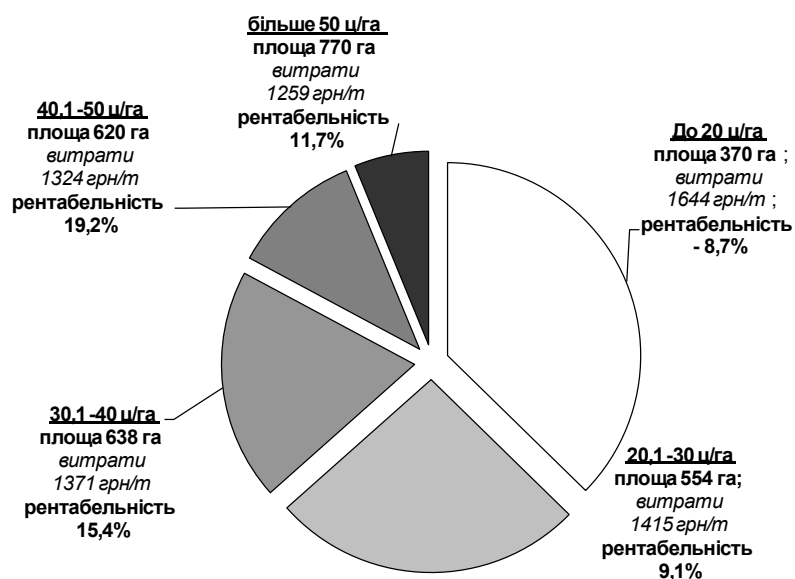

Рис.1. Характеристика кількісної структури сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом пшениці, за результатами їх групування за урожайністю у 2012 році в Україні*

*Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України.

Лише 17% крупнотоварних господарств з площею понад 620 га забезпечують третину валових зборів пшениці. Спостерігається вищий рівень конкурентоспроможності цих господарств, зокрема витрати на одиницю продукції тут становлять 1259– 324 грн, що від 8 до 23% нижче, порівняно з попередніми групами господарств. Це дало можливість отримати рівень рентабельності більш ніж 15%, за середнього показника по Україні 11,7%. Подібна ситуація складається при виробництві ячменю (рис. 2).

За результатами групування бачимо, що 70% валового збору ячменю забезпечується 86% господарств з урожайністю до 40 ц з 1 га. Практично третина виробництва цієї культури відбувається за рахунок 14% господарств, урожайність в яких становить понад 40%. Більша конкурентоспроможність цих господарств забезпечується нижчими витратами на оди-

ницю продукції – 1304–1291 грн, порівняно із середніми по Україні – 1427 грн.

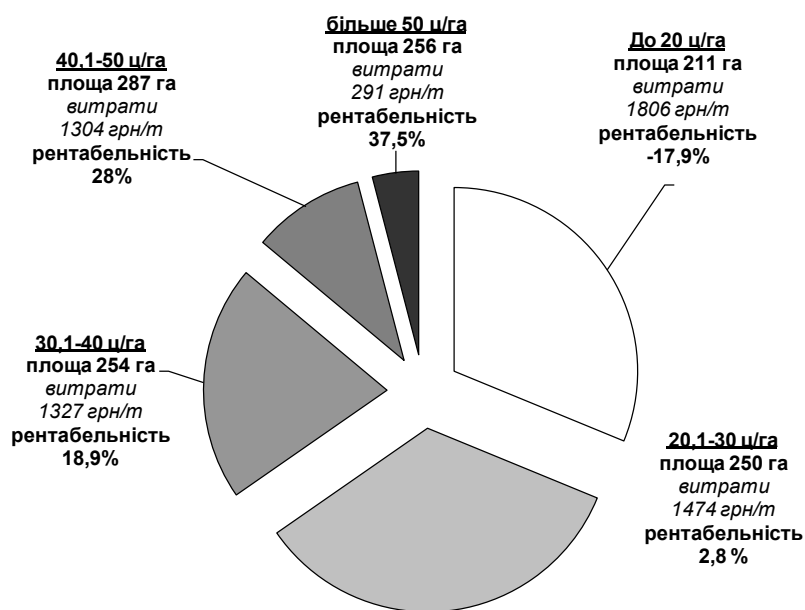

Рис. 2. Характеристика кількісної структури сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом ячменю, за результатами їх групування за урожайністю у 2012 році в Україні*

*Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України.

Також фактором, що формує особливості конкурентного середовища функціонування товаровиробників зерна, зокрема пшениці та ячменю, є сезонність пропозиції. Основну масу продукції товаровиробники реалізують з липня поточного до січня наступного року. За ринковими правилами, у цей період масової реалізації зернових виробниками, ціни внутрішнього ринку помітно знижуються, порівняно з попередніми місяцями. Переважну частину зерна сільськогосподарські товаровиробники реалізують трейдерам, їх частка в загальній кількості проданого на ринку збіжжя коливається від 50 до 78 % [3]. Оскільки посередники монополізували просування зерна до переробних підприємств, на експорт і, відповідно, контролюють цінову ситуацію на внутрішніх ринках. Тобто, основна частина прибутків концентрується у посередників, а товаровиробник не може отримати достатньо коштів, щоб забезпечувати відтворення інтенсивного виробництва.

Оскільки одним з основних показників забезпечення конкурентоспроможності є якість продукції, проаналізуємо тенденції, які існують при формуванні пропозиції на ринках пшениці та ячменю. Нині в якісній структурі виробництва пшениці переважає продовольче зерно. За даними підприємств, що займаються зберіганням та переробкою зерна, якщо станом

на початок 2011 року частка продовольчого зерна становить 62%, то вже на початок 2013 року цей показник становить 78% (рис. 3).

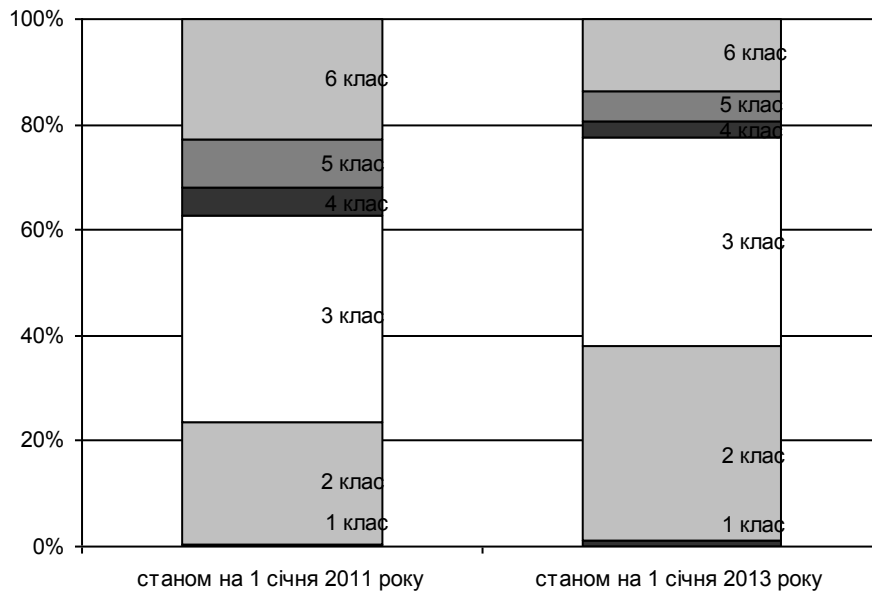

Рис. 3. Динаміка якісної структури пшениці на підприємствах, що займалися його зберіганням та переробкою в Україні*

*Джерело: розрахунки автора за даними статистичного бюлетеня «Наявність і надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займалися їхнім зберіганням та переробкою».

Щодо якісної структури ячменю, спостерігаються певні зрушення в бік нарощування обсягів пивоварного ячменю. Протягом останніх двох років його частка зросла до 19%, відповідаючи зростаючим потребам пивоварної промисловості. Дещо змінилася якісна структура товарного ячменю, частка якого становить 81%, зокрема намітилося зростання продукції першого класу (рис. 4).

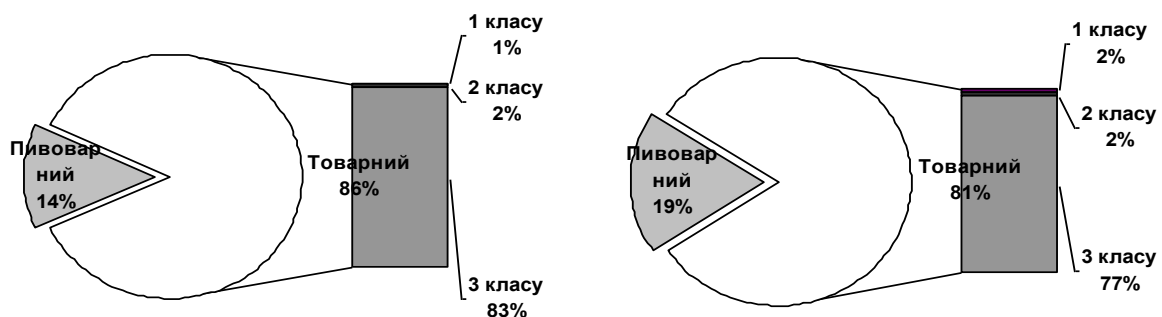

Рис. 4. Динаміка якісної структури ячменю на підприємствах, що займалися його зберіганням та переробкою в Україні*

*Джерело: розрахунки автора за даними статистичного бюлетеня «Наявність і надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займалися їхнім зберіганням та переробкою».

Як бачимо, в цілому накреслюється тенденція до підвищення якісних показників вирощуваного зерна, проте, на жаль, в Україні немає ефективної системи управління якістю зернової продукції. Це має бути одним з пріоритетних напрямів розвитку зернового господарства в контексті завоювання провідних позицій на світовому ринку зерна.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для формування сприятливого конкурентного середовища необхідно вирішити ряд проблем: побудова ефективної системи управління якісними параметрами через функціонування цінових важелів, підвищення ефективності механізму державного регулювання у сфері конкуренції, розвивати зернову логістику та підтримувати на державному рівні фінансування транспортної інфраструктури, ефективно реагувати на кон'юнктуру світових цін на пшеницю та ячмінь на світовому ринку.

Список літератури

1. Четверть від усього експорту України – аграрна продукція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-partners.org/?p=1935>
2. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / [С.М. Клименко, Т.В. Омеляненко, Д.О. Барабась та ін.]. – К. : КНЕУ, 2008. – 520 с.
3. Ринок зерна / Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2012/13 маркетинговий рік. Вип. 20 / за ред. О.М. Шпичака, Ю.П. Воскобійника. – К. : ННЦ ІАЕ УААН. – 2012. – С. 4–31.

Исследовано формування конкурентної середовища вітчизняних товаропроизводителів пшениці та ячменя на сучасному етапі, охарактеризована кількісна структура сільськогосподарських підприємств, які займаються вирощуванням пшениці та ячменя, проаналізована динаміка якісних показників вказаних зернових.

Конкурентна середовища, пшениця, ячмінь, витрати, ціна, якість.

The competitive landscape functioning domestic producers of wheat and barley at the present stage is investigated, quantitative structure of agricultural enterprises engaged in growing wheat and barley is characterized, the dynamics of qualitative analyzes of these grains.

Competitive landscape, wheat, barley, cost, price, quality.